

BÖLÜM 1

COVID-19 SÜRECİNİN TÜRKİYE’NİN MALİ YAPI VE POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet ARSLAN¹

GİRİŞ

İnsanoğlu eski zamanlardan beri birçok değişik türde salgın hastalıkla karşılaşmıştır. Çağımızda meydana gelen hastalıklar içinde günümüze en yakın ve hala etkisini sürdüren halk arasında “pandemi salgını” bilimsel anlamı ile COVID-19 salgını, tüm dünyayı ekonomik ve sosyal açıdan çok derinlerden etkilemiştir.

Sağlık sisteminin tüm dünyada sorgulanmasına sebep olan bu salgınla mücadele edebilmek adına her ülke bir çok ekonomik ve mali tedbirleri almıştır. Tek başına iktisadi alanda alınan tedbirlerin yeterli olmayışı, salgını seyrini giderebilmek için ülkelerin hem sağlık alanında hem de ekonomik kriz ile başa çıkmada ortak hareket etmesi gerektiği fikrini öne çıkarmıştır. Dünya Sağlık Örgütü yaptığı açıklamalarla ülkeleri kolektif bir biçimde hareket etme noktasında yönlendirme yapmıştır.

İlk kez Çin’in Wuhan kentinde salgının ilk sinyalleri 2019 yılı Aralık ayından itibaren alınmış, salgın daha sonra önce bu kenti ve Çini daha sonra küresel anlamda tüm Dünyada etkisini hızla artırmıştır. Başta Çin olmak üzere hemen hemen her ülkede karantina uygulamaları başlamıştır. Uçuş yasaklarının başlaması, okullarda eğitim ve öğretime ara verilmesi, iş yerlerinde mesai uygulamasına yönelik esneklikler ve uzaktan çalışma metodları gündeme gelmiş ve daha sonra bu yöntemler uygulanmıştır. Tüm ülkelerde zorunlu olarak uygulanan bir takım sosyal kısıtlamalar sebebiyle ülkelerin ticaret hacimlerindeki daralma ve ülke içi ve dışı ekonomik gelişmelerde yaşanan tıkanma kriz ortamına dönüşmüştür. Devletler bu zor koşullar altında hem salgının azaltılmasını sağlamak hem de ekonomik krizin etkilerini en aza indirmek amacıyla mücadele yöntemleri geliştirmişlerdir. Birçok işyeri kapanmış ve dolayısıyla tüm dünya ülkelerinde işsizlik sayısında ciddi artışlar baş göstermiştir. Bu yüzden ülkeler ekonomik büyüme oranı tahminlerini de yeniden düzenleme gereksinimi duymuşlardır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
ahmet.arslan@gantep.edu.tr

Salgının seyri maliye politikası açısından uygulanan politikalarda da bir takım değişikliklere gidilmesine yol açmış, mali disiplin, mali sürdürülebilirlik, bütçe dengesi gibi uygulamalar geçici bir süreliğine rafa kaldırılarak kamu harcamalarında yaşanan artışlarla beraber, kamu gelirlerinde mükellefleri rahatlatıcı bir takım politikalar(genişletici maliye politikası) mali kural uygulamalarının yerini almıştır.

Salgının Türkiye’de başlamasından kısa bir süre sonra mali anlamda bir dizi tedbirlere gidilmesi yönünde hükümetin aldığı kararlar neticesinde vergi indirim ve iadeleri, vergisel bir takım teşvikler ve vergi tecil uygulamalarının harekete geçirilmesi sağlanmıştır. Kamu gelirlerine yönelik başlıca gelişmeler bu yönde iken, salgının seyriindeki gelişmelere paralel olarak ilaç ve malzeme alımlarındaki artışlar, sağlığa yönelik yeni yatırım harcamalarının artışı ve sağlık çalışanlarına yönelik ek ödeme taleplerinin de dikkate alınması, kamu harcamalarını hızla artırmıştır. Bu durum Türkiye’nin mali ve iktisadi yapısını tüm dünya ülkeleri gibi olumsuz etkilemiştir.

TÜRKİYE’DE COVID-19 SÜRECİ’NİN MALİ YAPIYA ETKİLERİ

Mali yapı, bir ülkenin gelir ve gider yapısını gösteren metinler ve belgeler olarak adlandırılmaktadır. Bu metinler ülkenin genel ekonomik durumunu göstermekle birlikte; hükümetçe belirlenen politikaların ne yönde uygulanması gerektiğini gösteren plan niteliğindedir. Ayrıca bu tarz metinlerin gerekli organlar tarafından hazırlandıktan sonra yetkili olan organlar tarafından uygulanması gerekmektedir. Nitekim bütçe bu metinlerin en önemlileri arasındadır. Çünkü giderlerin yapılması ve bu giderlerin finansmanını oluşturan gelirlerin toplanması, ancak bütçe aracılığı ile gerçekleşmektedir.

Bütçe giderleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından: “*Kanunlarına dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskontolu satışından doğan farklar, ekonomik, malî ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderleri kapsamaktadır*” şeklinde tanımlanmıştır (Haziran 2021 Bütçe Gerçekleşme Raporu).

Faiz ise bireylerden, kurumlardan veya devletlerden borç olarak alınan paranın kullanılması sonucu o paradan mahrum kalınan zamanın karşılığı yapılan ödemedir. Faiz giderleri, devlet borçlarına ilişkin ödemeleri kapsamaktadır. Ancak borçlanmada ödenen komisyonlar ve giderler mal hizmet alımı kapsamında değerlendirilerek Hazine bütçesinde gösterilir(2021-2023 Bütçe Hazırlama Rehberi).

Bütçe gelirleri Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Kamu gelirleri içerisinde en önemli pay vergilere aittir. Vergiler çok değişik türlerde sınıflandırılmasına rağmen en genel sınıflandırma biçimine göre gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergiler olarak temelde üçe ayrılır. Bu vergilerden gelir ve servet vergilerinin dolaysız nitelikte; harcama vergilerinin ise dolaylı nitelikte olduğu bilinmektedir.

Bir ülkenin mali yapısı gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişebileceği gibi ülkenin içinde bulunduğu coğrafi, ekonomik ve sosyal koşullar ile de derinden ilişkilidir. Kaynak yetersizliği yaşayan, kısıtlı gelir olanaklarına sahip az gelişmiş ülkelerde mali yapının daha zayıf olduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerde ise daha önce var olan tasarruflar ve kaynak bolluğu nedeni ile mali yapı daha güçlüdür (Sivrekli Demircan, 2009:340).

PANDEMİ DÖNEMİ'NİN MALİ DENGELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Pandemi döneminde ülkelerin kamu harcama miktarlarının kamu gelir miktarlarından daha fazla artması, ülkeleri bütçe açığını finanse edebilmek amacıyla ya daha fazla borçlanmaya ya da yeni kaynaklardan elde edilen ve yeni adlarla anılan kamu gelirlerini bulmaya yönlendirmiştir(Güneş,2021).

Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de mali dengelerin pandemi salgınından ne derece etkilendiğine yönelik bilgiler verilecektir. Bu kapsamda önce genel bütçe vergi gelirleri ve giderlerinin 2019-2021 dönemi içerisindeki değişimi üçer aylık dönemler itibariyle Tablo 1' ve Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 1. Genel Bütçe Gelirleri (2019-2021 Dönemi, Milyon TL)

Yıllar	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos-Eylül	Ekim-Kasım-Aralık	Toplam
2019	212.270	179.917	245.593	215.914	853.693
2020	248.141	196.582	269.351	291.836	1.005.910
2021	336.348	280.482	352.923	406,375	1.376.128

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı(2021), Kamu Finansman İstatistikleri 2019-2021.<https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>

Tablo 1'de de görüleceği üzere genel bütçe gelirleri pandeminin ilk defa başladığı 2020 yılı mart ayından sonra Nisan-Haziran arasında azalış göstermiştir. Bunda işyerlerinin kapanmasına bağlı olarak yaşanan gelir düşüşünün etkileri olabileceği gibi, devletin 24 Mart 2020'de Resmi Gazetede yayımlanan Vergi Usul Kanunu Tebliği'nde yer alan, mükelleflerin vergi ödevlerine yönelik birtakım er-

telemelerinin de etkisi olmuştur. Daha sonra Temmuz-Eylül dönemi ile birlikte pandemi dönemine ait bir takım kısıtlamalarda yaşanan gevşemeler sebebiyle ekonomik gelişmelerin pandemi ilk dönemine göre biraz normalleşmesi vergi gelirlerine de olumlu yansımıştır.

Tablo 2. Genel Bütçe Giderleri(2019-2021 Dönemi Milyon TL)

Yıllar	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos-Eylül	Ekim-Kasım-Aralık	Toplam
2019	249.608	217.550	252.403	258.490	978.052
2020	282069	271.269	297.003	329.315	1.181.656
2021	320.533	326.876	380.600	544.971	1.572.981

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı(2021), Kamu Finansman İstatistikleri 2019-2021. (<https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>).

Tablo 2 incelendiğinde genel bütçe gelirlerinde pandeminin ilk görüldüğü aylardan itibaren bir azalma olmuştur. Daha sonra kısmi olarak yaz döneminde tekrardan bir artış yaşansa da genel bütçe gelirleri son üç yıl kıyaslandığında en düşük miktarda 2019 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 3'te ise merkezi yönetim bütçe giderlerinde 2019-2021 dönemine ilişkin yaşanan gelişmeler Ağustos ayı ve Ocak- Ağustos dönemini kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

Tablo 3: Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri(2019-2021 Dönemi Milyon TL)

Bütçe Kalemleri	Ağustos			Ocak-Ağustos			Değişim Oranları %			
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019-2020 (Ağustos)	2019-2020 (Ocak-Ağustos)	2020-2021 (Ağustos)	2020-2021 (Ocak-Ağustos)
Harcamalar	3.7	0,3	05.7	58.8	61.4	10.1	-14.3	15.6	31.6	19.5
Faiz Harcaması	0.9	1.9	3.7	9.3	1.6	28.2	9.5	32.1	14.8	39.9
Faiz Dışı Harcama	2.8	8.4	2.0	89.5	69.8	82.0	-17.4	13.6	34.5	14.6
Personel Giderleri	0.1	3.0	7.8	67.4	94.8	28.9	14.7	16.4	20.6	17.6

Güncel Ekonomi Çalışmaları II

Sosyal Güvenlik Kurum D.Primi	3.5	3.9	4.6	28.6	32.2	37.6	11.6	12.6	19.2	16.7
Mal ve Hizmet Alımları	5.9	5.6	7.8	45.7	47.4	55.0	-5.2	3.8	39.5	16.0
Cari Transferler	44.3	30.7	40.4	273.7	328.7	377.9	-30.8	20.1	31.6	15.0
Sermaye Giderleri	6.8	4.1	7.4	46.9	44.5	54.7	-40.4	-5.1	81.9	22.9
Sermaye Transferleri	1.1	0.3	0.6	10.6	4.9	6.3	-70.4	-54.4	89.1	30.6
Borç Verme	1.2	0.9	3.5	16.6	17.4	21.5	-22.8	4.8	278.0	23.3
Yedek Ödenekler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: Strateji Bütçe Başkanlığı 2020-2021 Yıllık Ekonomik Raporları birleştirilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllık ekonomik rapor çerçevesinde Tablo 3’te yer alan bütçe giderleri ele alındığında ve yaşanan gelişmeler ışığında, hem sosyal ihtiyaçlarda hem de ekonomik ihtiyaçlarda meydana gelen artış ile birlikte kamu giderleri de artmıştır. Kamu giderleri içinde faiz dışı harcamalardaki artışın belirleyicisi personel ve SGK devlet primi giderleri olmuştur. Zaman içerisinde artan borçlanma maliyetleri ve bütçenin finansman ihtiyacı faiz harcamalarında da artışa yol açmıştır. 2020 yılı ocak-ağustos ayları içerisinde bütçe giderleri önceki yılın aynı dönemine göre %15.6 oranında artış göstererek 761,4 milyar TL olmuştur. Bütçe giderleri içinde faiz hariç giderler 669,8 milyarlık kısmı oluştururken faiz giderleri 91,6 milyarlık kısma karşılık gelmektedir. Bir önceki döneme göre bu giderlerde artış yaşanmıştır.

Ocak-Ağustos arasındaki aylar ele alındığında 2020 yılında en çok etkiyi cari transferler yapmıştır. 2020’nin ilk sekiz ayında %15.6 olan bütçe giderlerinin 8.3’ü cari transferler kalemi oluşturmuştur. 2019 yılında cari transferler 273,7 milyar TL iken 2020 yılında 328,7 milyar TL olmuştur. İki farklı yılın aynı dönemleri içerisindeki artışın temel nedeni, sağlık ve sosyal yardım sistemindeki ihtiyaçların salgının seyri ile artmasıdır. Aynı dönemler içerisinde bütçe giderlerindeki artı-

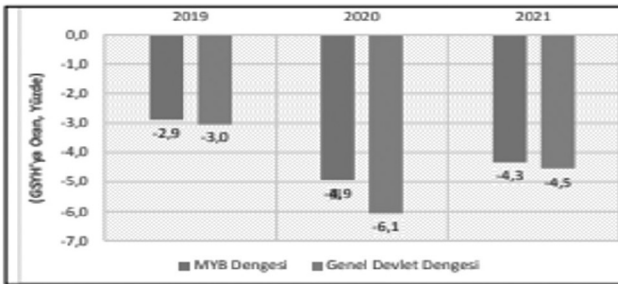
şın yüksek olduğu diğer kalem personel giderleridir. SGK devlet primi giderlerini içinde barındıran personel giderleri, 2020 yılının ocak-ğustos döneminde 227 milyar TL olmuştur. 2019 yılında ise bu rakam 196 milyar TL olmuştur. Personel giderleri artışının temelinde ise maaşlara yapılan enflasyon farkları ve istihdam giderleri yer almıştır.

Dönemler içerisinde küresel gelişmeler nedeniyle harcama kalemleri içinde yatırım harcamaları yerine cari harcamalar ile ekonomi finans edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle 2020 yılında sermaye giderleri ve transferlerinde önceki döneme göre düşüş yaşanmıştır. Son olarak faiz giderleri ele alındığında borçlanma ihtiyacı dönem içerisinde artış göstermiştir. Bununla beraber borçlanma maliyetleri de artmıştır. 2020 Ocak-ğustos dönemlerinde faiz giderleri önceki yılın aynı dönemine göre %32.1 artmıştır(SBB Yıllık Ekonomik Rapor,2020).

Tablo 4. Merkezi Yönetim Bütçe gelirleri (2019-2021 Dönemi Milyon TL)

Yıllar	Ocak-Şubat-Mart	Nisan-Mayıs-Haziran	Temmuz-Ağustos-Eylül	Ekim-Kasım-Aralık	Toplam
2019	218.283	184.702	250.823	221.472	875.280
2020	255.749	199.662	274.011	300.071	1.029.493
2021	341.115	286.706	359.735	416.843	1.407.399

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı(2021), Kamu Finansman İstatistikleri 2019-2021.(<https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>).

Grafik 1: Merkezi Yönetim ve Genel Yönetim Bütçe Dengesi

Kaynak: Strateji Bütçe Başkanlığı 2020 Yıllık Ekonomik Rapor

2019 yılında merkezi yönetim bütçe açığı/ GSYH oranı %2.9 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında bu oran küresel salgın etkisi ile %4.9 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı için öngörülen oran %4.3 olarak tahmin edilmiştir. Aynı şekilde genel

devlet açığı/GSYH oranı 2019 yılında %3 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılına % 6.1 iken 2021 yılında bu oran %4.5 olarak tahmin edilmiştir (SBB Yıllık Ekonomik Rapor,2020).

PANDEMİ DÖNEMİNİN VERGİ YÜKÜMLÜLÜKLERİNE ETKİSİ

COVID-19 pandemi sürecinde ülkeler daralan ekonomilerini canlandırılabilmek amacıyla genişletici maliye politikası uygulamışlardır. Kamu harcamalarının artırıldığı, vergi oran ve miktarlarının düşürüldüğü bu tarz politikaların yansıması olarak vergi politikalarında da istisna, muafiyet ve indirim uygulamalarının genişletilmesi ile vergi erteleme ve aflarının sayısı da artırılmıştır. 16 Mart 2020 tarihli Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın tüm sektörleri içeren pandemi salgınına ilişkin aldığı önlemler paketinde, vergi yükümlülükleri ile ilgili genel olarak şu maddeler yer almıştır (www.hmb.gov.tr):

- KDV oranı yurt içi hava yolu ulaşımlarında üç ay süre ile %1'e indirilmiştir.
- Parakende ticaret yapan sektörler ile alışveriş merkezleri, demir-çelik metal sanayi işi ile uğraşan sektörler, tekstil ve konfeksiyon işi yapan sektörler, gıda hizmeti sunan sektörler, ulaşım, ulaşım ve konaklama işleri yürüten v.b. gibi hizmetleri yürüten sektörler dahil olmak üzere vergi tecil uygulamasına imkan sağlanmıştır.
- Kurumlar vergisi beyannamesinde 2019 yılına ait tahakkuk eden vergilerin ödeme süresi Haziran 2020 tarihine ertelenmiştir.
- Yaklaşık sayısı 2 milyonu bulan gelir vergisi mükellefi sayılan vatandaşların tamamının mücbir sebep koşullarından yararlanabilmesinin önü açılmıştır.
- Pandemi döneminden çok daralan sektörlerden birisi olan turizmin canlandırılması amacıyla 2020 yılında kabul edilen konaklama vergisi 2021 ocak ayına ertelenmiştir.
- Vergi dava açma ve başvuru sürelerinin belirli bir süreliğine durdurulmasına karar verilmiştir.
- 65 yaş üzeri olan ve aynı zamanda herhangi bir kronik rahatsızlığı olan mükelleflerin vergi beyan ve ödeme süreleri 2020 yılının sonuna kadar uzatılmıştır.
- KDV ve sosyal güvenlik primine ait ödemelerin 6 ay süreliğine ertelenmesine karar verilmiştir.

Salgının seyrine bağlı olarak gerçekleştirilen kapanmalar ve alınan tedbirlerle beraber, işletmelerin belirli bir süreliğine kapatılması ve bireylerin sokağa çıkmalarının kısıtlanması sebebiyle tüketim harcamalarında yaşanan daralmalar firmaların iş yapamamasına ve gelir düzeylerinin düşmesine neden olmuştur. Bu durum devletin de vergi gelirlerini olumsuz etkilemiş, bir önceki yıllara göre vergi gelirlerinde önemli ölçüde düşüşler gözlenmiştir.

PANDEMİ DÖNEMİNİN VERGİ TEŞVİKLERİ VE VERGİ HARCAMALARINA ETKİSİ

Mali teşvikler devletin ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek adına yaptığı bir takım iktisadi transfer harcamalarıdır. Mali teşvikler sosyal adaletin sağlanması, ekonomik büyümenin sağlanması, toplumsal refahın artırılması, bazı alanlarda piyasaya müdahale etmek gibi bir takım amaçlar içerebilir. Vergi harcamaları ise devletin almaktan vazgeçtiği bir takım kamu gelirleri olarak kısaca ifade edilebilmektedir. Muafiyet, istisna, vergi iade uygulamaları ile bir takım vergi indirimlerini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür (Erdoğan, 1993; Güner,2021).

Pandemi döneminde ülkeler mali açıdan salgın ile mücadelede ederken bir yandan teşvik politikaları ile ekonominin canlanmasına yönelik katkı yapmaya çalışmış diğer yandan vergi harcamalarının alanını genişletmek suretiyle mükelleflerin ve işletmelerin vergisel açıdan rahatlatılmasına yönelik bir takım vergisel politikaları uygulamışlardır (Güner, 2021).

TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİ'NİN MALİYE POLİTİKASINA ETKİSİ

Ülkelerin olağanüstü dönemler ile karşılaşmaları olası bir durum olduğu için, maliye politikası anlamında genişleme ve normal dönemler olarak adlandırılan bolluk dönemlerinde bütçe fazlası vermeleri; kriz ya da olağanüstü dönem olarak adlandırılan daralma dönemlerinde ise bütçe açığı vermeleri gerekebilir. Olağanüstü dönemlerde bütçe açığı tutarının çok yüksek olmaması için bolluk dönemlerde meydana getirilen bütçe fazlalarını olabildiğince artırmaları gerekmektedir (Güneş ve Arslan, 2020).

Ülkemiz üzerinden bütçe gerçekleştirmeleri ele alındığında 2020 yılında meydana gelen COVID-19 küresel salgını ekonomileri olumsuz etkilemiştir. Hükümetin elinde olan araçlar ile ekonomiye müdahaleleri bu dönemde çok çeşitli olmuştur. Özellikle bütçe politikalarının rolü yadsınamayacak derecede büyük olmuştur.

Ülkemiz geçmişten günümüze kadar yüksek enflasyon sorunu, dış ödemeler açıkları, sermaye yetersizlikleri gibi sorunlarla uğraşan ülke konumunda olmuştur. Bu nedenle genellikle sıkı maliye politikaları bu sorunların giderilmesinde önemli araç olarak görülmüştür. Salgının başlaması ile birlikte piyasalarda yaşanan belirsizlikler, günlük hayatın olumsuz etkilenmesi ekonomiyi derinden etkilemiştir. Bu sorunun aşılabilmesi için geniş çaplı vergisel destekler ve parasal destekler vatandaşlara verilmeye başlanmıştır.

Verilen teşvik ve destekler mali disiplin ve mali kuraldan sapma gibi algılanabilmektedir. Zira mali kurallar vergi, harcama, bütçe ve borçlanma konusunda

sayısal olarak sınırlandırılmış bir takım kurallardır. Mali kural uygulamasında en temel amaç mali disiplinin sağlanması(kamu giderlerinin olağan kamu gelirleri ile karşılanması ya da en azından sürdürülebilir bir borçlanma olması) olsa da kamu kaynaklarının etkinliği, ekonomik anlamda istikrar ve büyümenin de sağlanmasına bağlı bir yapıyı hedeflemektedir. Yapılan Ampirik çalışmalardan elde edilen bulguların da nitekim bu yönde olduğu söylenebilir(Tarı ve Güneş,2021).

Pandemi dönemi ülkelerin ekonomileri etkilemekle birlikte bireyleri de psikolojik açıdan olumsuz etkilemiştir. Yaşanan kapanmaların artması, bir takım tedbirlerin hayata geçirilmesi ve yaşanan zorluklar insanların sosyal ve psikolojik yönden ciddi şekilde etkilenmesine yol açmıştır. O yüzden devletler pandeminin ilk dönemlerinde öncelikle bu psikolojik etkiyi kırmak amacıyla bireylere ve işletmelere yönelik mali teşvikler açıklamışlardır. Türkiye de pandeminin ilk döneminde “Ekonomik İstikrar Kalkanı” adı ile anılan bir teşvik paketi yayınlamış ve 100 Milyar TL’lik paketin pandemi için harcanmak üzere ayrılan bir kaynak olduğundan bahsedilmiştir (Özdemir, Atak ve Hatıper, 2020).

İstikrar paketi içinde yer alan önlemler incelendiğinde bir yandan durgunlukta olan ekonominin canlanması adına bir çok kesime yapılan nakdi yardımlar olduğu gibi pandemi süresince zorluklar yaşayan mükelleflerin vergisel açıdan rahatlama ve vergi yükümlülükleri ile ilgili ferahlatıcı bir dizi önlem de yer almıştır. Nitekim yaklaşık olarak iki milyonu bulan mükellefin muhtasar, KDV beyannameleri ile sigorta primlerinin altı ay süreliğine ertelenmesine karar verilmiştir. Ayrıca 2019 yılına ait gelir vergisi beyanname verme süresinde de ertelemeye gidilmiştir.

Pandemi dönemi olağanüstü bir dönem olarak kabul edildiğinden mücbir sebep kapsamına alınan bu dönemde mükelleflerin vergi usul kanunu kapsamında yer alan vergi cezalarından da bir süreliğine kurtulmalarının önü açılmıştır. Pandemi döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen mükelleflere yönelik kesilen cezalar ertelenmiştir.

Pandemi nedeniyle işleri durma noktasına gelen işyerlerinde sigortalı olarak çalışan kişilerin işe gidemedikleri dönemlerde ortaya çıkan gelir kaybını telafi edebilmek amacıyla kısa çalışma ödeneği getirilmiş ve asgari ücret desteğinin de bu süre içinde devam ettirilmesi yönünde karar alınmıştır.

Firmaların pandemi dönemi dolayısıyla işleri bozulan ve bankalardan aldıkları kredileri ödemelerinde yaşadıkları sorunları beyan eden kişilere yönelik üç ay süre ile banka anapara ve faiz ödemelerinde ertelemelere gidebilmelerinin önü açılmıştır.

SONUÇ

2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 krizine, ülkeler hazırlıksız yakalanmışlardır. Salgının etkisini bir nebze azaltabilmek için ülkeler bir takım sosyal ve mali tedbirleri yürürlüğe koymuşlardır. Salgının başlamasıyla birlikte hastalığın yayılmasına paralel olarak sağlık sektöründe yaşanan zorluklar (ülkelerin mevcut sağlık kapasitelerinin yetersizliği, ilaç ve malzeme yetersizliği v.s.) sağlık alanında yatırımların artması gibi sebeplerle sağlık harcamalarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Salgın sürecinde işyerlerinin kısıtlamalara bağlı olarak iş hacimlerinin daralması ve gelir düzeylerindeki düşmeler, tahakkuk eden bazı vergilerin ertelenmesi, beyanname verme sürelerinin uzatılması, gelir vergisi mükelleflerinin mücbir sebep kapsamına alınması gibi durumlar vergi ödemelerine etki etmiş ve bir önceki yıllara kıyasla devletin elde ettiği gelirlerde önemli düşüşler yaşanmıştır.

Türkiye'de ve dünya genelinde kamu giderlerinde artış, kamu gelirlerinde ise düşüş yaşanmasına bağlı olarak kamu genel ve merkezi bütçe dengesini olumsuz etkilemiştir.

2020 yılının ilk çeyreğinde istikrarlı bir seyir izleyen merkezi yönetim bütçe açığı, pandemi döneminin yayılmaya başladığı nisan ayından itibaren hızla artmaya başlamıştır. Bütçe dengesinde meydana gelen açıklardaki artış 2020 yazında pandemi tedbirlerinin gevşetilmesine bağlı olarak biraz yavaşlasa da mutasyonların neden olduğu vaka sayılarındaki artışa paralel olarak artan kamu harcamaları ile beraber tekrardan açıklar artmıştır. Faiz dışı fazla da bu durumdan etkilenmiş, faiz dışı denge miktarı yaklaşık 65 milyar TL olmuştur. 2019 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranı %2,9 olarak gerçekleşmiş ve 2020 yılında bu oran %3,5 düzeyine çıkmıştır.

Türkiye diğer dünya ülkeleri gibi bütçe açıklarının finansmanında para basma ve uzun vadeli borçlanma yoluna gitmiş bu durum kamu kesimi borçlanma gereğini de artırmıştır. Pandemi döneminde mali disiplin ve mali kural uygulamaları kısmi olarak gevşetilmiş, genişletici maliye politikası salgın döneminin genel politikası olmuştur. İktisadi ve sosyal transfer harcamalarında artışlar gerçekleşmiş, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini hafifletici nitelikte vergi politikalarına ağırlık verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Demircan, E. S, (2009). Yerel Yönetimler Yerelleş (M) İyor Mu?: *Mali Yapı Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 339-367.
- Erdoğan, S, (1993). İhracatın Teşviki ve Türkiye’de İhracatta Vergi İadesi Üzerine Bir Regresyon Analizi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(6), 523-540.
- Güner, K C, (2021). Koronavirüs (COVID-19) pandemisi ve uygulanan mali tedbirlerin değerlendirilmesi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 84-95.
- Güneş H, Arslan A, (2020). Olağanüstü Dönemlerde Türkiye’de Sıçrama Tezinin Geçerliliği: Ekonometrik Bir Analiz. *SSD Journal*,6(23),230-245.Doi :<http://dx.doi.org/10.31567/ssd.333>
- Güneş, H. (2021). COVID-19 Salgını’nın Mali Disiplin Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği ve Çeşitli Ülke Grupları ile Karşılaştırma. Mutlu Yoruldu, Ahmet Arslan(eds) *Pandeminin Mali Analizi* içinde.(s.427-441). Ankara: Gazi Kitabevi.
- HAZİNE VE MALİYE BAKANİ SAYIN BERAT ALBAYRAK YENİ EKONOMİ PROGRAMI SUNUMUNU GERÇEKLEŞTİRDİ - T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (hmb.gov.tr) (10/02/2022).
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2021). Kamu Finansman İstatistikleri 2019-2021.<https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri> (10/11/2021).
- Haziran 2021 Bütçe Gerçekleşme Raporu(2021) <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/07/2021-Merkezi-Yonetim-Butce-Gerceklesmeleri-ve-Beklentiler-Raporu.pdf> (07.03.2022).
- T.C.Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-.pdf> (07.03.2022).
- Özdemir, H, Atak, O, Hatıper, Z, (2020).Koronavirüs (COVID-19) küresel salgını dolayısıyla Türkiye ve bazı gelişmiş ülkelerde alınan ekonomik ve mali tedbirler. *Vergi Raporu*, 248, 186-200.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). Kamu Kesimi Genel Dengesi 2019-2021 <https://www.sbb.gov.tr/kamu-kesimi-genel-dengesi/> (10/11/2021).
- T.C.Strateji ve Bütçe Başkanlığı,2021-2023 Dönemi Bütçe Hazırlama Rehberi (2020). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/2021-2023_ButceHaz%C4%B1rlamaRehberi.pdf (09.03.2022).
- Tarı R, Güneş, H.(2021) Mali Kurallar-Makroekonomik Performans İlişkisi: Ampirik Analiz. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi Third Sector Social Economic Review 56(4), 2536-2549